

Дарбанов М.Е.

«АДАМ» КОНЦЕПТИНИН МИФОЛОГИЯЛЫК КАТМАРЫ

Дарбанов М.Е.

МИФОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТА «АДАМ» («ЧЕЛОВЕК»)

М.Е. Darbanov

THE MYTHOLOGICAL ASPECT OF «MAN» CONCEPT («MAN»)

УДК: 821.111 (78).

Бул макалада автор адам баласынын жаралуусу жөнүндөгү библейлик жана диний айрым гана маалыматтарга токтогон. Адамдын жаралуусу тууралуу дүйнөдөгү көпчүлүк улуттун (гректердин, римдиктердин, египеттиктердин, кытайлардын ж.б элдердин) өздөрүнүн кызыктуу мифологиялык жомоктору, уламыштары бар экендигин автор маалымат берген жана үстүртөн карап чыккан.

Негизги сөздөр: концепт, мифологиялык катмар, кудай, адам, библия, мусулман, Аллах, куран, Ева.

В этой статье автор останавливается на некоторых библейских и религиозных информациях о происхождении человеческого рода.

Автор констатирует и поверхностно рассматривает о существовании интересных мифологических сказок, легенд о происхождении человека у многих народностей мира (греков, римлян, египтян, китайцев и др.)

Ключевые слова: концепт мифологический аспект, бог, человек, библия, мусульманин, Аллах, куран, Ева.

In this article, the author dwells on some biblical and religious information on the origin of the human race.

The author states, and the existence of surface considering interesting mythological tales, legends about the origin of man in many nations of the world (Greeks, Romans, Egyptians, Chinese, and others.)

Key words: concept mythological aspect, god, man, bible, a Muslim, Allah, Quran, Eve.

Көптөгөн булактарда кудай адамды топурактан жууруп, таноосуна үйлөп жан киргизип, жердин, андагы жан-жаныбарлардын ээси кылыптыр деген имиш айтылган. Бирок илим мындай имиштерди, уламыштарды танган учурлар да жок эмес. Биз бул параграфта Адам атанын, деги эле, адам баласынын жаралуусун мифологиялык көз карашта ачыктап берүүгө далаалаттарды жасамакчыбыз.

Адам – бул библия жомокторунда алгачкы адам. Библияда адамды кудай жараткандыгы тууралуу эки негизги жомок бар. Биринчи жомок элдики, анда адамды кудай топурактан жана жашоонун деминен (дыхание жизни), а аялын болсо, анын кабыргасынан жасагандыгы жөнүндө айтылат: анткени жерди иштетиш үчүн адам жок болчу. Ошентип, Яхве кудайы жердеги топурактан адамды жасап, бетине жашоо демин үйлөп койгондо, адамга жан кирген..... Ошондо Яхве кудайы: адамдын жалгыз болгону болбойт тура; анын жардамчысын жасашым керек экен деп, жердеги бардык жаныбарларды жана асмандагы куштарды жаратып, адам аларды кантип

атаарын, кандайча ысым берерин көрүү үчүн аларды адамга алып келет. Адам малдардын, талаа жырткычтарынын, асман куштарынын баарына ысым берет; бирок ага өзүгө окшош жардамчы табылбайт. Анда Яхве кудайы адамды катуу уктатып коюп, анын бир кабыргасын сууруп алып, андан аялды жасап, адамга алып келип берет. Адам ошондо: бул менин сөөгүмдөн, денемден жасалыптыр, аны аялым деп аташым керек деп айтыптыр. Ошондуктан адам өзүнүн атасын да, энесин да таштап, аялына жабышат экен. Экинчи жомок жрецтик мүнөздө, библия тексттеринин кийинки катмарына таандык, дин илимине тиешелүү мазмунга ээ, израиль-тяндардын ааламды жараткан кудай жөнүндөгү алгачкы элестөөлөрүнөн алынган: анда кудай тарабынан элдерди жаратуу менен бирге дүйнөнү алты күн бою жаратуу дагы аяктайт. “Кудай айтыптыр: өзүмө окшогон, менин кейпимдеги адам жаратсам, ал деңиздеги балыктарга, асмандагы куштарга, мал жандыктарга, сойлоочу жана жерде-сууда жашоочу жаныбарларга, кыскасы жердегинин баарына ээлик кылсын. Ошентип, кудай өзүнө окшогон, кудай кейпиндеги адамды, эркекти жана аялды жараткан экен. Анан аларга: “Өнгүлө, өскүлө, көбөйгүлө да жер жүзүн толтургула, аларга ээлик кылгыла жана жер бетиндеги бардык жандыктарга кожоюндук кылгыла”, - деп бата бериптир.

Айтылган айтымдардын мазмундары бир катар мотивдер менен бири биринен айырмаланат. Биринчисинде адамдын жаратуучусу Яхве деген кудай, экинчисинде да жаратуучу кудай, бирок башкача аталат. Биринчисинде кудай ааламдын чектелбеген бийликтүү жаратуучусу катары эмес, кайрымдуу багбан, чебер, билгич карапачы болуп, экинчисинде кудай – төрөбөс, туудурбас, ааламдын жалгыз жаратуучусу катары элестетилет, адам анын бир бөлүгү болот. Биринчи жомок боюнча, адам топурактан жана жашоо деминен жаралган, анын табияты эки түрдүү (топурактан жасалган дене, кудайдын деминен жасалган жан), адам акылдуу, ал баарына ысым ыйгарат делсе, экинчи жомок боюнча, жаратылыштагы бардык нерселер, адамдар улуу күчтүн “кудайдын сөзүнүн” негизинде, жок нерседен жаралган, адам кудай кейпинде, кудай акылдуу, ал адамга ысым берет деп айтылат. Биринчи версия боюнча, алгач адам жаралган – жерди иштетүү, эмгек кылуу үчүн, андан кийин ал жалгыз болбостугу үчүн өсүмдүктөр, жаныбарлар (аял кийинчерээк жаралган) пайда болгон, экинчи версия боюнча, аял менен

эркек бирдей, бир мезгилде “кудай кейипинде” жаратылып, кудай аларга көбөйүүгө, балыктарга, куштарга, жаныбарларга, кыскасы, жер бетиндеги бардык жандыктарга кожоюндук кылууга укук берген делет.

Библия салты боюнча (т.а., жрецтик уламыштар боюнча) бардык адамдар кудай жараткан адамдан таркаган (Адам төрөлгөн эмес, а жаратылган, ал ушунусу менен башкалардан айырмаланат) деп айтылат. Ошондой эле мында жыландын азгырыгына кирген “аялы” Ева, анын артынан күйөөсү Адам едем багында (бейиште) кудайдын буйругун аткарбай, тыюу салынган дарактын жемишин жеп алышканда, анын натыйжасы Адам үчүн да, Ева үчүн да, бүткүл адам баласы үчүн да өтө аянычтуу болгон: ушундан кийин адам өзүн оокатын бешене тери менен таап жешке өткөн, өлбөстүктөн айрылган жана дагы бир версия боюнча, аялы экөө бейиштен куулган. Бул аларга болгон кудайдын жазасы болгон. Жрецтик булактар боюнча, Адамдын тукумун улаган балдары болгон: “Адам жүз отуз жыл жашап өзүнө окшош, өзү кейиптүү уулдуу болот. Ага Сиф деп ат коет. Сиф төрөлгөндөн кийин сегиз жүз жыл өтүп, Адамдын дагы уул-кыздары төрөлөт. Ошентип, бардыгы болуп Адам тогуз жүз отуз жыл жашап, андан кийин көз жумган” делет. Андан ары Сифтин асыл тукум уругу улантылат: Енос (евр. enos – “адам”; adam – еврейче “адамды” билдирген жападан жалгыз сөз эмес), Каинан, Малелеил, Иаред, Енох, Мафусаил, Ламех, Ной жана анын балдары – Сим, Хам, Иафет.

Адамдын жерден, топурактан жаратылгандыгы көптөгөн элдердин антропологиялык мифтеринде кезигет, алсак, египет, шумер-аккад мифтеринде; ошону менен катар акаддарда адамдардын ылай статүтталардан жасалгандыгы, болгондо да жуп-жубу менен, аларга жан киндиктери аркылуу берилгендиги жөнүндөгү айтымдар жашайт.

Аялдын эркектин кабыргасынан жасалышы Библия тексттеринде ачык-айкын айтылбайт. Бирок бул нерсе шумердик мифологиялык тексттин негизинде ынанымдуу чагылдырылат. Бул текстке ылайык, Энки кудайынын оорулуу кабыргасын дарылоо үчүн кабырганы дарылоочу аял кудай жаратылган. Болжолдуу түрдө анын аты Нин-ти болгон. “Ти” шумер сөзү “кабырга” дегенди эле билдирбестен “жашоо берүү” дегенди дагы түшүндүргөн. Ушул адабий каламбурдун негизинде Еваны “жашоо тартуулоочу” катарында эле эмес, “кабыргадан жасалган аял” катары да кароочу библия версиясы жаралышы мүмкүн.

Адамдын жаралуусу жана жашоосу менен байланыштуу көптөгөн маалыматтар бар. Алардын биринде мындайча айтылат. Адам менен анын аялы бойго жеткен, б.а, жыйырма жаш курактуу болуп жаратылган. Адам чыныгы дөө болгон – анын бою жерден асманга жеткен, бирок күнөөгө баткандыгы себептүү бою жапыз болуп калган. Ал алдын ала билүү жөндөмдүүлүгүнө дагы ээ болгон жана дүйнөнүн 70 тилин билген.

Адам жөнүндөгү элестөөлөрдүн андан аркы өрчүшү христианстводо орун алат. Инжилде Иисус Христос өзүн “адамдын Баласын” деп атайт. (арам. bar enas, евр. ben adam “Адамдын баласы”). Иисустун генеалогиясында Христос – Адамдын, Авраамдын жана Давид падышанын анык тукуму деп айтылат.

Адам мусулман мифологиясында алгачкы адам. Библиядагы Адамга туура келет. Курандын бир версиясы боюнча, Адамды Аллах ылайдан жасаган, дагы бир башка версия боюнча, Аллах аны жердеги чандан өзүнө жардамчы катары, жер жүзүндөгү нерселерге ат коюу жана периштелерге, жиншайтандарга буйрук берип, жумшоо үчүн жараткан делет. Ошондо Иблис гана Адамга бай ийбегендиктен, аны Адам менен аялы өздөрү жашап жаткан бейиштен кууп чыгышкан. Бейиште Адамга жана анын аялына айрым дарактарга жакындого жана алардын мөмө-жемишин жегенге тыюу салынган. Шайтан бейиш багына кирип алып, аларды азгырып тыюу салынган дарактын мөмөсүн жедирген. Ошентип, Адам Аллахтын тилин албай, жолунан адашып калган. Ошондо Аллах аларды бейиштен жерге кууп жиберген, бирок аларга ырайым кылууга сөз берген деп айтылат.

Адам менен байланышкан Куран сюжеттери уламыштарда мыкты өнүккөн. Мусулман уламыштарынын дээрлик бардык мотивдери иудейлер менен христиандардын библиядан кийинки мифологиясындагы уламыштарга окшош. Ал эми оригиналдары Аравия менен байланыштуу. Кээ бир версиялар боюнча, Адамдын денеси үчүн топурак менен ылай Мекке менен Йеменден алынган. Адам асмандан жерге Аден районунда, а Хавва Джиддага жакын жерде ташталган. Алар Аравиянын Арафат өрөөнүндө жолугушкан. Асмандан адамга ыйык кара таш ыргытылган. Ал үчүн Адам Каабаны – жалгыз Кудайдын символун курган. Бейиште Адам араб тилинде, ал эми жерде көптөгөн тилдерде, негизинен сирия тилинде сүйлөгөн. Ал аялы Хавва менен бирге Меккенин жанындагы “асыл буюмдар сакталуучу үңкүргө” көмүлгөн. Сел каптоодон кийин Иерусалимге алынып кеткен.

Мусулман салты Адамды пайгамбарлардын катарына кошот. Анда Адам биринчи, Мухаммед акыркы пайгамбар болгон. Адам менен Мухаммеддин ортосундагы байланыш жана Адамдын идеалдуу адам катарындагы образы жөнүндөгү элестөөлөр мусулмандардын теологиялык жана мистикалык окууларында маанилүү орунду ээлейт.

Куудул Манас Бердибековдун сатиралык айтуусунда адамдын жаралуусу мындайча болгон экен. Алла Таала биринчи жерди жаратып, ага жер-жемишти, айбанаттарды жаратып аларга баш-көз болсун деп бир эркекти жараткан экен. Ал эки жагын, айбанаттарды караса баары эле экиден, үчтөн, бири улагын жетелеп алган, чымчыгы деле экиден учуп жаткан. Анан таң калып, эмне себептен мен жалгыз болуп калгам деп Алла Таалага аял

жаратып берүүсүн өтүнүп кайрылган экен. Ошентип, Алла Таала аялды жарата баштаптыр. Караса күн тийип турган экен күндүн нурунан алып, анан айдын ойлуулугу менен токтоолугунан кошуп аралаштырыптыр. Дагы эмнеден кошсом экен деп мындай караса, гүл өсүп турган экен ошол гүлдүн назиктиги менен жытынан кошуптур. Бул жакты караса суу агып жаткан экен суунун тунуктугунан кошуптур. Анан асманды карай койсо, сагызган учуп бара жаткан экен шакылдаганынан кошуп коюптур. Аралаштырып-аралаштырып абанын жеңилдигинен, шамалдын туруксуздугунан кошуптур. Дагы эмнеден кошсом деп асманды караса булут турган экен, булуттун көз жашынан кошуп аралаштырыптыр. Анан чагылган менен күндүн күркүрөгөн коркунучунан кошуп аралаштырып, татынакай чырайлуу бир аялды жасап туруп, эркекке берген экен. Ал эми эркекти жасаганда Алла Таала ылайдан алып-алып, мурдун жармаштырып, мындай караса аркы жакта тоту куш турса анын мээсинен кошуп, дагы караса жолборс бара жаткан экен андан кошо коюп, бул жакта чочко кете жатса мындан кошо коюп, маймылдан ала коюп, ошентип жасап койгон экен. Чындыгында эркектерде жогоруда аталган жаныбарлардын кылык-жоруктары бар деп айтат.

Эми Адам атанын колуктусу болгон Обо энебизге дагы бир аз токтоло кетсек. **Ева, Хавва**, иудаисттердин, христиандардын жана мусулмандардын диний-мифологиялык элестөөлөрү боюнча, Адамдын аялы, жер жүзүндөгү эң алгачкы аял жана адам баласынын энеси (мусулманча аты Обо эне). Библияда Ева деген ысым жыландын азгырыгына кирип, тыюу салынган дарактын жемишин жеген аял жөнүндө айтылганда кезигет. Айрым авторлор Ева ысымынын уңгусун еврейлердин хай “жашоо, турмуш” сөзүндө орун алган деп ойлошот: заманбап илимий этимология (божомолдуу түрдө) бул ысымды армян тилине таандык деп эсептейт. Андагы *хевья* жана финик тилиндеги *хет* “жылан” (мүмкүн жылан кейипиндеги аял кудайын) дегенди билдирет. Адамды жаратуу, ошону менен эле катар анын кабыргасынан аялды жаратуу тууралуу айтымдарда

Ева ысымы аталган эмес. Каин менен Авель жөнүндөгү аңгемедө Ева алардын энесинин аты.

Бул параграфта биз адам баласынын жаралуусу жөнүндөгү библиялык жана диний айрым гана маалыматтарга токтоло кеттик. Адамдын жаралуусу тууралуу дүйнөдөгү көпчүлүк улуттун (гректердин, римдиктердин, египеттиктердин, кытайлардын ж.б. элдердин) өздөрүнүн кызыктуу мифологиялык жомоктору, уламыштары бар. Биз аларга кенен токтолгон жокпуз, үстүрттөн гана карап чыктык.

Адабияттар:

1. Бекалай Н.К. Научная картина мира – высший уровень обобщения знаний // Наука и новые технологии № 1, Б., 2013.-280 с.
2. Воробьев В.В. К понятию поля в лингвокультурологии (общие принципы) // Рус.яз. зарубежом. – 1991. - №1. – 102-103-бб.
3. Воробьев В.В. Лингвокультурология: теория и методы. — М., 1997.
4. Воронова Т.А., Стернин И.А. Концепт «толерантность» в русском сознании //Языковая структура и социальная среда. – Воронеж, 2000. – 79-86 б.
5. Борчиева Б.Т. Концепт «верх – низ» в языковой картине мира носителей русского и киргизского языков // Рус.яз. и лит. в шк. Кыргызстана. – 2008. -№2.-С. 81-84.
6. Зулпукаров К.З, Калмурзаева А., Сейитбекова С. Отражение этнического менталитета в теологических концептах языка // Сб. науч. тр. [фак-та рус. филол. Ошск. гос.ун-та] – Вып.2.- Ош, 2010. - 7-18-бб.
7. Тагаев М.Дж. Когнитивные подходы к лингвистическому описанию русского словообразования в учебных целях // Языковая картина мира: лингвистический и культурный аспекты. Том 2. – Бийск, 2004. 113-121-бб.
8. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. – М., 2004. - 241 б.
9. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учебное пособие. - М.: Academia, 2001. – 203 с.
10. Минский М. Фреймы для представления знаний. – М., 1979. - 318б.

Рецензент: к.филол.н., доцент Джапаров Н.Р.